

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์คลองสระบัว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

The Potential of Creative Tourist Attractions at Khlong Sra Bua,
Phra Nakhon Si Ayutthaya Provinceพัชร์ อัครพัฒน์กำชัย (Phawat Akkarapatkamchai)¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์คลองสระบัว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงผสมผสานวิธี กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย นักท่องเที่ยว ผู้นำชุมชนและภาคีเครือข่ายในชุมชน จำนวน 400 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสำรวจและแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เชิงพรรณนา พบว่า 1) ศักยภาพด้านการท่องเที่ยว โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.98$) รองลงมาคือด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมรดกทางวัฒนธรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}=4.25$) 2) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}=4.09$) และ 3) ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X}=3.47$) แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานของชุมชน คือ วัดหน้าพระเมรุ วัดกลางคลองสระบัว (หลวงพ่อบันใจ) วัดศรีโพธิ์ (โบสถ์มหาอุด) และวัดครุฑธาราม ประตูกาลเวลา

คำสำคัญ: ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คลองสระบัว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Abstract

The purpose of this research was to study the potential of creative tourist attractions at Khlong Sra Bua, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. Mixed-method was used as a research methodology. The sample consisted of 400 tourists, community leaders, and community partners. Questionnaires and structured interviews were upon as the research instruments. Statistics used for data analysis were mean, standard deviation, and descriptive analysis. The results showed that 1) the overall tourism potential was at a high level ($\bar{X}=3.98$), followed by conservation and cultural heritage promotion ($\bar{X}=4.25$), respectively, 2) systematic management of natural resources and the environment. and sustainable with an average of 4.09, and 3) community-based tourism management with the lowest average ($\bar{X}=3.47$). Wat Na Phra Meru, Wat Klang Khlong Sra Bua (Luang Por Tanjai), Wat Si Pho (Maha Ud Church), and Wat Kruttharam (The Time Gate) were significant ancient tourist attractions of the community.

¹ สาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา E-mail: chumpol_oh@hotmail.com

Keywords: The Potential, Tourist Destinations, Khlong Sra Bua, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

วันที่รับบทความ: 10 ตุลาคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ: 8 ธันวาคม 2565

วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ: 8 ธันวาคม 2565

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย

ปัจจุบันพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไปเกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อความสุข สนุกสนานของการไปท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่งของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการ การพักผ่อน รวมถึงความอยากรู้อยากเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่แปลกใหม่ที่เกิดขึ้น กลายเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิต ทำให้เกิดความต้องการท่องเที่ยวที่สามารถสัมผัสถึงความต้องการของจิตใจตนเอง การคงไว้ซึ่งเสน่ห์และความแตกต่างอย่างมีอัตลักษณ์ เพื่อตอบโจทย์การท่องเที่ยวนั้น จะเป็นส่วนช่วยให้ประเทศไทยสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ชุมพล พิษพันธ์ไพศาล (2560) การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศให้กับหลายประเทศ ก่อให้เกิดการลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยว เพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ช่วยสร้างงาน อาชีพ ให้ประชาชนได้รับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และช่วยกระจายรายได้สู่ภูมิภาคท้องถิ่นต่าง ๆ อันเป็นการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ประเทศ ปีรันธ ซินโชติและคณะ (2559) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ถือเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ ที่แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีวิวัฒนาการมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิม เพื่อตอบสนองพฤติกรรมการบริโภคของนักท่องเที่ยวทั้งทางด้านความรู้สึก และจิตใจที่คาดหวังจะได้รับประสบการณ์ที่แปลกใหม่มากขึ้น จากการได้สัมผัสการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน เข้าใจคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ รวมทั้ง

การพัฒนาทักษะการใช้ชีวิต การเดินทางที่มีชีวิตชีวาและความประทับใจมากกว่ารูปแบบเดิม ๆ Richard (2010) “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” มุ่งความสนใจเปลี่ยนไปจากเดิมซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมสถานที่ (พิพิธภัณฑ์ ราชวัง ตลาด อนุสาวรีย์หรือหาดทราย) หรือ Tangible Cultural Resources มาเป็นให้ความสนใจในทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (Intangible Cultural Resources) มากขึ้น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จึงเป็นทางเลือกใหม่ของพฤติกรรมนักท่องเที่ยว และ “นักท่องเที่ยว” เป็นการเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ให้ความสำคัญกับความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวและผู้ที่เป็นเจ้าของบ้าน เพื่อการเข้ามาร่วมเรียนรู้ทำกิจกรรมอันมีคุณค่าของชุมชน พร้อมสำหรับการต้อนรับนักท่องเที่ยว จะช่วยให้เกิดความจดจำประทับใจอย่างลึกซึ้งถึง “จิตวิญญาณ” ของพื้นที่ของการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีชุมชนหลากหลายวัฒนธรรม สามารถพัฒนาไปสู่ชุมชนหรือกลุ่มชุมชนที่มีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ในรูปแบบอื่นได้เป็นอย่างดี การจะพัฒนาสวนผึ้งให้ก้าวสู่การเป็นเมืองที่มีรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้นั้น ต้องสามารถนำจุดเด่นของสวนผึ้งมาพัฒนาร่วมกับองค์ประกอบของบริบทต่าง ๆ ให้ประสานสอดคล้องกัน แต่เมื่อเข้าไปยังแหล่งท่องเที่ยววนั้น ๆ พบว่าบางชุมชนยังขาดการบริหารจัดการขาดเอกลักษณ์ ขาดการสร้างอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นหรือชุมชน จึงทำให้ขาดความโดดเด่นและความเข้มแข็งของวิถีชุมชน นภาพร จันทร์ฉายและคณะ (2563)

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการร่วมทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในเมืองหัวหิน และชุมชนท้องถิ่น มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวมีทั้งที่คล้ายกันและแตกต่างกันในแต่ละชุมชน นอกจากนี้ ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย ลักษณะของการท่องเที่ยวที่พึงประสงค์ ประโยชน์ที่ชุมชนควรได้รับ และผลกระทบต่อชุมชนที่พึงระวัง

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง “ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์คลองสระบัว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และศาสนโบราณสถานที่มีอยู่แล้ว เพื่อประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ นโยบาย แก่ชุมชนที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ช่วยดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ยังกระจายสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์คลองสระบัว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการ การจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การบริการและความปลอดภัย ทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ บริบทชุมชนคลองสระบัว

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือนักวิจัย ภาคีเครือข่ายผู้นำชุมชน จำนวน 50 คน ผู้นำชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวิจัย จำนวน 50 คน และนักท่องเที่ยวจำนวน 400 คน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เท่านั้น

1.3.3 ขอบเขตด้านเวลา มีนาคม-ตุลาคม 2565

2. แนวคิดทฤษฎี

ประเด็นหลักที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานเนื้อหาที่ศึกษาสรุปดังนี้

แนวคิดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว คือ ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการปรับปรุง หรือการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง รวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นว่ามีความเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยววันนั้นหรือไม่

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (2562) สรุปไว้ว่าศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย 5 ด้าน 100 ข้อ ได้แก่ 1) ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี 3) ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม 4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน 5) ด้านการบริการและความปลอดภัย

หลักเกณฑ์ของการพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ครอบคลุมองค์ประกอบท่องเที่ยวทั้ง 4 ด้าน วิชา ศรีระทุ (2551) ดังนี้ 1) ด้านพื้นที่ คือ การดึงดูดนักท่องเที่ยวด้านทรัพยากรทางธรรมชาติประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านการจัดการ คือ ความปลอดภัยในการท่องเที่ยวในพื้นที่ และบริเวณใกล้เคียง 3) การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึง การจัดการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวไม่ให้เกิดขีดความสามารถในการรองรับ การจัดการควบคุมกิจกรรมในพื้นที่ 4) ด้านกิจกรรมและกระบวนการ คือ การพิจารณาถึงความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว และ 5) ด้านการมี

ส่วนร่วม คือ การพิจารณาว่าองค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบใดบ้าง

ดาริยา บินสุตตะและคณะ (2561) กล่าวว่ามาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวิถีชุมชน ใน 3 หัวข้อหลัก คือ ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยว และศักยภาพการบริหารจัดการ

ห้าวหาญ ทวีเส็ง และคณะ (2563) ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ 6 ด้าน และสร้างตัวชี้วัด 20 ข้อ ได้แก่ 1) ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จำนวน 6 ข้อ 2) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จำนวน 5 ข้อ 3) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกจำนวน 2 ข้อ 4) ด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จำนวน 2 ข้อ 5) ด้านการพัฒนา และการบริหารจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จำนวน 3 ข้อ และ 6) ด้านความสามารถในการรองรับ และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จำนวน 2 ข้อ

ความหมายและที่มาของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism)

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ. (2556) กล่าวว่า Creative Tourism (การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์) Creative Tourism “สร้างขึ้น” โดยคริสปิน เรย์มอนด์ (Crispin Raymond) และเกร็ก ริชาร์ด (Greg Richards) เกิดขึ้นมาจากแรงบันดาลใจของเรื่องเล่าที่ได้รับจากนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่เดินทางท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ ประเทศไทย อินโดนีเซีย และออสเตรเลีย ในช่วงปี พ.ศ. 2542-2553 โดยนักท่องเที่ยวผู้หนึ่งได้เขียนเล่าประสบการณ์อันน่าประทับใจของตนขณะที่มาท่องเที่ยวว่าเธอมีความสนใจที่จะเข้าเรียนการนวดแผนไทยที่จังหวัดเชียงใหม่เป็นเวลาหลายสัปดาห์ ก่อนจะเดินทางไปท่องเที่ยวต่อที่เกาะบาหลี ประเทศอินโดนีเซีย และเข้าไปมีส่วนร่วมฝึกหัดการทำอาหารมังสวิรัต จากนั้น เดินทางต่อไปที่ประเทศ

ออสเตรเลียเพื่อเข้าเรียนรู้ช่วงสั้น ๆ ในการเป็นผู้ดูแลฝูงแกะและปศุสัตว์ (Jillaroo) ในฟาร์ม

เกร็ก ริชาร์ด และคณะ. (2000) มองว่า น่าจะมีชื่อใหม่เพื่อที่จะใช้เรียกการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมของพื้นที่ ที่ตนเองได้ท่องเที่ยว ซึ่งประสบการณ์ดังกล่าวนอกจากจะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้ทำความเข้าใจผ่านประสบการณ์ด้วยตนเองแล้ว นักท่องเที่ยวยังสามารถที่จะใช้ประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ใหม่นั้นมาใช้กับชีวิตหรือการทำงานของตนภายหลังที่กลับมาจากการท่องเที่ยวแล้วด้วยและในที่สุดทั้งเกร็ก ริชาร์ด และ คริสปิน เรย์มอนด์ ก็พบว่าคำ Creative Tourism มีความหมายเหมาะสมที่จะใช้เรียกการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าว ซึ่งได้ร่วมกันกำหนดและให้คำนิยามการท่องเที่ยวแนวใหม่นี้ว่า Creative Tourism (การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์) หมายถึง “การท่องเที่ยวซึ่งมอบโอกาสให้กับผู้เดินทางในการพัฒนา ศักยภาพ การสร้างสรรค์ของตน ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริง ที่เป็นไปตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่เป้าหมายที่ได้ท่องเที่ยว” (“tourism which offer visitors the opportunities to develop their creative potential through active participation in courses and learning experiences which are characteristic of the holiday destination where they are undertaken) (Richards and Raymond, 2000 : 18 อ้างถึงใน สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, 2556)

“การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ การท่องเที่ยวที่มุ่งไปสู่ความผูกพันและประสบการณ์อันแท้จริง ซึ่งได้มาจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้านศิลปะ มรดกทางวัฒนธรรมหรือ คุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่” (Creative Tourism is a tourism directed toward an engaged and authentic experience, with participative learning in the arts, heritage or special character of a

place.) (Wurzbarger, 2009 อ้างถึงใน สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, 2556)

ชุมพล พิซพันธ์ไพศาล. (2560) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ ลักษณะพิเศษของนักท่องเที่ยวต้องมีส่วนร่วมเรียนรู้ในกิจกรรมของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนนั้น ๆ พร้อมกับเพิ่มคุณค่าในเอกลักษณ์ของชุมชนอีกด้วย ซึ่งลักษณะของกิจกรรมขึ้นอยู่กับลักษณะทรัพยากรภูมิปัญญา หรือวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน

สุจิตรา จันทนาและคณะ (2563) ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวหมู่บ้านชุมชนในอำเภอโขงเจียม อำเภอโพธิ์ไทร และอำเภอเมืองในจังหวัดอุบลราชธานี แบบมีส่วนร่วมพบว่าบริบทชุมชนและศักยภาพของชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จุดอ่อนได้แก่การขาดประสบการณ์ในการบริหารจัดการท่องเที่ยว

ห้าวหาญ ทวีเส็งและคณะ (2560) ศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จังหวัดสตูล พบว่าแหล่งท่องเที่ยวประเภทชุมชนท่องเที่ยวภาพรวมมีระดับศักยภาพสูง เนื่องจากชุมชนท่องเที่ยว มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการเข้าไปมีส่วนร่วมกับคนในชุมชนนักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทดลองทำ เพิ่มทักษะประสบการณ์ใหม่มากกว่าการเข้าไปท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมเท่านั้น อีกทั้งยังมีที่พัก ให้บริการนักท่องเที่ยวที่หลากหลายรูปแบบรวมถึงโฮมสเตย์ที่อาศัยอยู่กับคนในชุมชน ส่วนแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมีระดับศักยภาพต่ำไปจนถึงระดับศักยภาพสูง เนื่องจากขึ้นอยู่กับแหล่งท่องเที่ยว ที่ได้รับการดูแลจากผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่นเดียวกับแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถานและวัฒนธรรม ทั้งนี้แหล่งท่องเที่ยวทางด้านโบราณคดีมีระดับศักยภาพต่ำ เนื่องจากขาดการดูแลรักษาและไม่มีกิจกรรม ให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปมีส่วนร่วม ผลการศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ควรนำไปเชื่อมโยง แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพปานกลาง

และศักยภาพสูง เพื่อพัฒนาไปสู่การจัดทำโครงข่ายแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จังหวัดสตูลต่อไป

สุขุม คงดิษฐ์ และคณะ (2558) ศึกษาวิจัยเรื่องภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวมรดกโลก นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ในสายตาของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ พบว่า ด้านสิ่งดึงดูดใจ พบว่า นักท่องเที่ยวมีภาพลักษณ์การท่องเที่ยวมากที่สุด คือ มีศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และน่าสนใจ อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ มีสิ่งปลูกสร้างที่น่าสนใจ และมีเอกลักษณ์ อยู่ในระดับมากที่สุด และมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่น่าสนใจ อยู่ในระดับมาก ด้านสังคม พบว่า นักท่องเที่ยวมีภาพลักษณ์การท่องเที่ยวมากที่สุด คือ เสน่ห์ในวิถีชีวิตของผู้คนในแหล่งท่องเที่ยวของประชากรในนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ผู้คนในแหล่งท่องเที่ยวเป็นมิตรและมีอัธยาศัยไมตรีที่ดี และมีน้ำใจกับนักท่องเที่ยว อยู่ในระดับปานกลาง ด้านชื่อเสียง พบว่า นักท่องเที่ยวมีภาพลักษณ์การท่องเที่ยวมากที่สุด คือ ชื่อเสียงของนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นที่รู้จัก อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ สามารถเล่าประสบการณ์จากการมาท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวของนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาให้แก่เพื่อน หรือคนรู้จัก อยู่ในระดับมาก

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ นักวิจัย ภาคีเครือข่ายผู้นำชุมชน จำนวน 50 คน ผู้นำชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวิจัย จำนวน 50 คน และนักท่องเที่ยวจำนวน 400 คน โดยเลือกการสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก โดยเลือกบุคคลที่อยู่ใกล้สุดเป็นตัวอย่าง ที่สามารถให้ข้อมูลได้

เครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัยแบบสอบถามแบ่งเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะให้เลือกตอบ

ตอนที่ 2 แบบวัดกับศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน รวมทั้งหมด 32 ข้อ ประกอบด้วย ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 7 ข้อ ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต จำนวน 4 ข้อ ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมจำนวน 3 ข้อ ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน จำนวน 5 ข้อ และด้านการบริการและความปลอดภัย จำนวน 8 ข้อ ในลักษณะมาตรวัดประเมินค่า 5 ระดับ ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

การหาคุณภาพของเครื่องมือ โดยการค่าความเที่ยงตรงของเนื้อหา (IOC) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน โดยค่าความเที่ยงตรงของเนื้อหา หลังจากการหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาที่มีค่ามากกว่า 0.5 ซึ่งถือว่ามีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและแบบสอบถามมีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นทั้งฉบับรวมเท่ากับ 0.94

การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้แบบสอบถามแจกให้กลุ่มตัวอย่างช่วงเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม พ.ศ. 2564 และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ทางสถิติสำเร็จรูป ใช้การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้เกณฑ์ของเบสท์ (Best, 1981: 182) ในการแปลค่าคือคะแนน 1.00-1.80 คะแนน คะแนน 1.81-2.60 คะแนน คะแนน 2.61-3.40 คะแนน คะแนน 3.41-4.20 คะแนน 4.21-5.00 คะแนน และสถิติเชิงพรรณนา

การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล ก่อนเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยขออนุญาตจดและบันทึกเสียงขณะสัมภาษณ์ ผู้วิจัยรักษาความลับของข้อมูล โดยจะนำเสนอในภาพรวมเพื่อประโยชน์ในเชิงวิชาการเท่านั้น งานวิจัยชิ้นนี้ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัย จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา หมายเลขรับรอง ARU-RE COA No.014/2021

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 บริบทชุมชน

ลักษณะเป็นหมู่บ้านอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองสระบัว มีถนนเดินทางสะดวกตั้งอยู่ใกล้อำเภอพระนครศรีอยุธยา เป็นตำบลขนาดเล็กมี 6 หมู่บ้าน การคมนาคมสะดวก มีไฟฟ้า ประปา และสาธารณูปโภคอื่น ๆ สะดวกสบาย ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย รับจ้าง รับราชการ เกษตรกรรม สภาพแวดล้อมไม่ค่อยดี ไม่มีไฟฟ้าเพียงพอ เป็นพื้นที่ติดลำคลองเชื่อมต่อมาจากแม่น้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย ประชาชนส่วนมากสร้างบ้านริมคลองสองฝั่งคลองสระบัว ชื่อคลองสระบัวมาจากเดิมเป็นคลองประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาใช้เป็นเส้นทางทอดพระเนตรคล้องช้าง

4.2 แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานของชุมชน

มีวัดเก่าแก่ 9 วัด ได้แก่ วัดร้างรอบชุมชน วัดหน้าพระเมรุ (เป็นวัดเดียวที่พม่าไม่เผา) และวัดครุฑธาราม วัดกลางคลองสระบัว (หลวงพ่อดำใจ) วัดศรีโพธิ์ (โบสถ์มหาอุด) วัดครุฑธาราม ประตูกาลเวลา วัดเก่า ได้แก่ วัดประแดง วัดตะไกร วัดผีเสื้อ วัดรางแค วัดเจ้าย่า วัดพระงาม วัดจวงกลม วัดพระงาม วัดประสาธ วัดจวงกลม วัดแร้ง วัดพญาแมน วัดโบราณ คลองประวัติศาสตร์ ตลาดน้ำ วัดเจ้าย่าเป็นวัดที่ตัดหัวท้าวศรีสุดาจันทร์และขุนวรรงค์วิชา วัดตะไกร เป็นวัดที่ฝั่งศพนางวันทองในเรื่องขุนช้างขุนแผนตามประวัติศาสตร์ วัดชะราบ เปลี่ยนเป็นชื่อวัดพระงามมีประตูกาลเวลา แหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความสนใจ ได้แก่ วัดหน้าพระเมรุ วัดกลางคลองสระบัว วัดศรีโพธิ์ โบราณสถานเก่าแก่ ได้แก่ วัดเจ้าย่า วัดแร้ง วัดใหม่ วัดโคกพระยา วัดตะไกร วัดร้างแค วัดจวงกลม วัดพระยาแมน วัดพระงาม และตลาดน้ำคลองสระบัว เคยมีก่อนมีโฮมสเตย์ของชุมชน ปัจจุบันไม่มีคนทำ

4.3 ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

พบว่าข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 273 คน คิดเป็นร้อยละ 68.3 มีอายุ 40-49 ปี จำนวน 225 คน คิดเป็นร้อยละ 56.3 สถานภาพสมรส จำนวน 179 คน คิดเป็นร้อยละ 44.8 การศึกษามีธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 168 คน คิดเป็นร้อยละ 42.0 อาชีพเกษตรกรรวมจำนวน 82 คน คิดเป็นร้อยละ 20.5 รายได้ต่อเดือน 15,001-30,000 บาท จำนวน 165 คน คิดเป็นร้อยละ 41.3 ที่อยู่ปัจจุบันภาคกลาง จำนวน 220 คน คิดเป็นร้อยละ 55.0

4.4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับค่าเฉลี่ยของศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน พบว่า

ระดับศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน พบว่าด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.47$ และ $S.D.=0.558$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีระดับศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.04$ และ $S.D.=0.660$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ระดับศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.25$ และ $S.D.=0.663$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ระดับศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน อยู่ในระดับมากที่สุดทุกข้อ

ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.09$ และ $S.D.=0.671$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ระดับศักยภาพ การท่องเที่ยวชุมชนเรื่องการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและยั่งยืนอยู่ในระดับมากที่สุด

ด้านการบริการและความปลอดภัย มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.06$ และ $S.D.=0.669$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีระดับศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนคลองสระบัว

ตัวแปร	\bar{X}	S.D.	ความหมาย
ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	3.47	0.558	มาก
ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต	4.04	0.660	มาก
ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม	4.25	0.663	มากที่สุด
ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน	4.09	0.671	มาก
ด้านการบริการและความปลอดภัย	4.06	0.669	มาก
รวม	3.98	0.702	มาก

จากตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยของศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.98$, $S.D.=0.702$) พิจารณา รายด้านพบว่าด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}=4.25$, $S.D.=0.663$) รองลงมาคือด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}=4.09$ และ $S.D.=0.671$) และด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X}=3.47$, $S.D.=0.558$)

5. อภิปรายผล

5.1 ศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน พบว่าด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาไม่ต่อเนื่องเมื่อสิ้นสุดปีงบประมาณ ทำให้มีผลการจัดการบริหารจัดการท่องเที่ยว ทั้งที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่นิยม มีความสวยงามในทางโบราณสถาน การรักษามรดกวัฒนธรรม ชุมชน ของนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ แต่ควรมีการพัฒนาในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน ผ่านหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้ยั่งยืนสืบต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ (สุชุม คงดิษฐ์และคณะ, 2558) พบว่าด้านสิ่งดึงดูดใจ พบว่านักท่องเที่ยวมีภาพลักษณ์การท่องเที่ยวมากที่สุด คือมีศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และน่าสนใจอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับการวิจัยของ (ห่าวหาญ ทวีแสงและคณะ, 2563) พบว่า แหล่งท่องเที่ยวประเภทชุมชนท่องเที่ยวภาพรวมมีระดับศักยภาพสูง เนื่องจากชุมชนท่องเที่ยวมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการเข้าไปมีส่วนร่วมกับคนในชุมชน นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทดลองทำ เพิ่มทักษะประสบการณ์ใหม่มากกว่าการเข้าไปท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชม

5.2 ศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน พบว่าด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต พบปัญหาหากไม่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ทั้งนี้สถานที่นี้มีแหล่งศักยภาพสูงน่าเยี่ยมชม ทาวิธีการให้คนในชุมชน หน่วยงานในท้องถิ่นเห็นคุณค่าตระหนักในแหล่งท่องเที่ยวคลองสระบัว เพื่อการประชาสัมพันธ์ จัดกิจกรรมในวิถีชีวิตชุมชนนำมาสู่การสร้างรายได้ในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัย (เปรมฤดี ทองลา, 2562) พบว่าชุมชนหนองบัว จังหวัดจันทบุรี มีทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งภูมิปัญญาและองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมที่หลากหลาย และงานวิจัยของ (ปิรันธ์ ชิมโชติ และคณะ, 2559) พบว่าการจะพัฒนาสวนผึ้งให้ก้าวสู่การเป็นเมืองที่มีรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้นั้น ต้องสามารถนำจุดเด่นของสวนผึ้งมาพัฒนาร่วมกับองค์ประกอบของบริบทต่าง ๆ ให้ประสานสอดคล้องกัน

5.3 ศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน พบว่าด้านการบริการและความปลอดภัย เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบเปิด ชุมชนไม่สามารถรักษาความปลอดภัยแบบต่อเนื่อง เพราะต้องใช้งบประมาณและกำลังคนความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน สอดคล้องแนวคิด (วิภาศรีระทุ, 2551) ด้านการจัดการ คือ ความปลอดภัยในการท่องเที่ยวในพื้นที่ และบริเวณใกล้เคียง สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ปานจิตร จินนัทธ และคณะ, 2556) ผลกระทบจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง ๆ ควรมีการพิจารณาถึงประเด็นเหล่านี้และหาวิธีการป้องกันหรือจัดการเพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นการท่องเที่ยวที่สร้างประสบการณ์ที่ดีให้แก่นักท่องเที่ยว และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน โดยไม่สร้างความขัดแย้งและปัญหาอื่น ๆ ตามมาในชุมชน

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

6.1.1 ผู้นำชุมชนสร้างความร่วมมือและเครือข่ายกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนคลองสระบัว ให้คงสืบสานและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืนต่อไป

6.1.2 หน่วยงานและท้องถิ่นควรมีการบริหารจัดการด้านความพร้อมของปลอดภัยในสถานที่รวมทั้งการบริการ เตรียมความพร้อมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นร่วมกับสถาบันการศึกษา

6.1.3 ให้ความรู้และความตระหนักเห็นคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน สามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชน และทำให้พัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น

6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาการอนุรักษ์สืบสานแหล่งโบราณจังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรือจังหวัดใกล้เคียง ให้มี

เสน่ห์ มนตรา เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สืบต่อไป

วิชาการ ครั้งที่ 4. (158-165). วันที่ 10 พฤษภาคม 2556.

7. เอกสารอ้างอิง

ชุมพล พิษพันธ์ไพศาล. (2560). การถอดองค์ความรู้

วัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและ
แนวทางในการพัฒนาชุมชนให้มีความ
พร้อมเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิง
สร้างสรรค์กรณีศึกษา : วัฒนธรรมชุมชน
มุสลิม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. **วารสาร
วิจัยราชภัฏกรุงเก่า**. 4(3).47-54.

ดาริยา บินคุดสะ และเอมอร อ่าวสกุล. (2561).

การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวชุมชน
และธรรมชาติเพื่อพัฒนาเส้นทาง
ท่องเที่ยว อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล. ใน
การประชุมวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ 1. (หน้า 465).
มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา. สงขลา.

นภาพร จันท์ฉาย และอัจฉราวรรณ เพ็ญวัน

ศุภร์. (2563, มกราคม-มิถุนายน). การ
พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จากฐานวิถี
ชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น. กรณีศึกษา เมือง
หัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. **วารสาร
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
อุบลราชธานี**, 11(1), 176-189.

ปรีนธ์ ชิมโชติ และธีระวัฒน์ จันทิก. (2559). รูปแบบ

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของสวน
ผึ้ง. **Veridian E-Journal, Silpakorn
University สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์
และศิลปะ**, 9(1), 250-268.

ปานจิตร จินทริฎ และพีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์. (2556).

ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชน
ชาวเกาะพะงัน. ใน การประชุมหาดใหญ่

วิภา ศรีระทุ. (2551). **ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**

ในอำเภอเขาคว่ำ จังหวัดเพชรบูรณ์. สาร
นิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.

Richards, G. & Raymond, C. (2010). **Creative
Tourism**. **ATLAS News**, 23, 16-20.

ท้าวหาญ ทวีแสง, ปานแพรว เขาวนัประยูร และคณะ.

(2563, มกราคม-มิถุนายน). ศักยภาพแหล่ง
ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จังหวัดสตูล. **วารสาร
การบริการและการท่องเที่ยวไทย**, 15(1), 3-
16.

สำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน องค์การบริหารการพัฒนา
พื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

(องค์การมหาชน). **คู่มือเกณฑ์มาตรฐานการ
บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน**. ค้น
เมื่อ 21 มกราคม 2564, จาก
[https://opendata.data.go.th/dataset/ite
m_db41976b-78b5-4c3d-b13d-
23414de8c2b](https://opendata.data.go.th/dataset/item_db41976b-78b5-4c3d-b13d-23414de8c2b).

จิตรา จันทนาและคณะ. (2563). แนวทางการพัฒนาการ

ท่องเที่ยวหมู่บ้านชุมชนในอำเภอโขงเจียม
อำเภอโพธิ์ไทร และอำเภอเมืองในจังหวัดอุบล
ราชธานีแบบมีส่วนร่วม. **วารสารวิทยาการ
จัดการปริทัศน์**, 22(1). 183-192.

สุชุม คงดิษฐ์, ธนรัตน์ รัตนพงศ์ธระ. (2558).

**ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวมรดกโลก
นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาใน
สายตาของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ**.
พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
ราชมงคลสุวรรณภูมิ.

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ. (2555). **ท่องเที่ยว**

สร้างสรรค์ : เครื่องมือสำคัญนำไปสู่ชุมชน

ยังยืน. ใน รายงานสืบเนื่องจากการประชุม
วิชาการระดับชาติ “ธรรมศาสตร์วิจัย”.
_____. (2556). การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
(Creative Tourism). กรุงเทพฯ : องค์การ
บริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว
อย่างยั่งยืน (องค์กรมหาชน).

เปรมฤดี ทองลา. (2562). การศึกษาศักยภาพแหล่ง
ท่องเที่ยวชุมชนหนองบัว อำเภอเมือง
จังหวัดจันทบุรี. ใน การประชุมวิชาการ
ระดับชาติวิทยาลัยนครราชสีมา ครั้งที่ 6
ประจำปี พ.ศ. 2562. 299. วิทยาลัย
นครราชสีมา. นครราชสีมา.